

Edgar Allan Poe (1809 – 1849) – Havran (1845)

(přel. Vítězslav Nezval, 1927)

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje
nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné -
když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání
velmi jemné zaťukání na dvéře - a pak už ne.
„Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné -
jednou jen a pak už ne.“

Ach, již při vzpomínce blednu! Myslím, že to bylo v lednu,
každý uhlík vrhal stín jen přede mne a dál už ne.
Toužil jsem po kuropění; - marně hledaje v svém čtení
ulehčení od hoře nad Lenorou - již poslušné
světice zvou Lenora - nad jménem dívky nadvzdušné,
jež byla mou a teď už ne.

Smutný šelest záclon vlaje z hedvábí a ohýbá je
s hrůzou - již jsem do té doby neznal ani přibližně;
abych skryl své polekání, říkal jsem si bez ustání:
„Je to host, jenž z nenadání zaklepal tak neslyšně -
pozdní host, jenž z nenadání zaklepal tak neslyšně -
jednou jen a pak již ne.“

Tu má duše vzmužila se; řek jsem bez rozpaků v hlase:
„Prosím, pane, nebo paní, odpusťte mi velmožně;
avšak byl jsem v polospaní, když jste přišel znenadání,
přeslechl jsem zaklepání - je to skoro nemožné,
že jste klepal vy“ - a poté otevřel jsem úslužně -
venku tma a víc už ne.

Hledě dlouho do tmy z prahu, stoje v pochybách a v strachu,
dlouho snil jsem, jak si nikdo netroufal snít mimo mne;
ale ticho bez rušení, ani slůvka na znamení,
jenom plaché oslovení „Lenoro!“ zní zimničně,
to já šeptám „Lenoro!“ - a ozvěna zní zimničně
jenom to a víc už ne.

Vrátil jsem se do pokoje, velmi divě se a boje,
když jsem zaslechl trochu silněj nový šramot poblíž mne.
„Jistě cos za chumelice padlo mi na okenice;
podívám se ze světnice, co jsi zač, kdo budíš mne -
ztlumím na okamžik srdce, najdu tě, kdo budíš mne;“ -
vítr a nic jiného už ne.

Vyrazil jsem okenici, když tu s velkou motanicí
vstoupil starodávný havran z dob, jež jsou tak záslužné;
bez poklony, bez váhání, vznešeně jak pán či paní
usadil se znenadání v póze velmi výhružné
na poprsí Pallady - a v póze velmi výhružné
si sedl jen a víc už ne.

Pták v svém ebenovém zjevu ponoukal mne do úsměvu

vážným, přísným chováním, jež bylo velmi vybrané -
„Ač ti lysá chochol v chůzi, jistě nejsi havran hrůzy,
jenž se z podsvětího šera v bludné pouti namane -
řekni mi své pravé jméno, plutonovský havrane!“ -
Havran děl: „Už víckrát ne.“

Žas jsem nad nevhledem ptáka, jenž tak bez okolků kráká
bezobsažnou odpověď, jež prozrazuje bezradné;
velmi dobře vím, že není skoro ani k uvěření
pták či zvíře, jež si lení v póze velmi záhadné
na poprsí nade dveřmi - v póze velmi záhadné
a říká si: „Už víckrát ne.“

Potom, sedě na mramoru, ustal havran v rozhovoru
jako duše v jedno slovo samotářsky zabrané -
až jsem si řek v duchu, takže nedošlo mu to až k sluchu:
„Věřím pevně na předtuchu, osud často okrad mne -
jak mé naděje, i on se k ránu odtud vykradne.“
Však havran dí: „Už víckrát ne.“

Zaražen an na mne hledí s přiléhavou odpovědí,
říkám si: „Tot' bezpochyby pochyť velmi obratně
od pána, ježž osud vedl neštěstím a navždy svedl,
takže nic už nedovedl zpívat než ty bezradné -
pohřební a smutné písně, refrény, tak bezradné,
jako je: Už víckrát ne!“

Když však havran bez ustání ponoukal mne k usmívání,
přistrčil jsem křeslo mysle, že mne něco napadne,
když se vhroutím do sametu ve vzpomínkách na tu větu,
přemýšleje, co as je tu, nad čím řek své bezradné,
nad čím příšerný ten pták zde říká svoje bezradné
„už víckrát ne“.

Tak jsem seděl nad dohady, mlčky, marně, bez nálady
pod ptákem, jenž v hloubi prsou nepřestával bodat mne,
kles jsem s zamyšlenou tváří do podušky na polštáři,
na niž padá lampa, v záři matné, mdlé a malátné,
ale do níž nevboří své ruce, mdlé a malátné,
ona víckrát, víckrát ne.

Zdalo se, že u stínidla houstne světlo od kadidla,
že bezpochyby anděl v zvoncích z nebe propadne.
„Chudáku, tvůj Bůh ti v zpěvu posílá sem pro úlevu
balzám na tvou starou něhu, po němž navždy vychladne,
po němž láska k Lenoře v tvé mysli navždy zapadne“ -
však havran děl: „Už víckrát ne.“

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták anebo z pekel,
synu podsvětí, a přece proroku, pojď hádat mně -
statečně, byť opuštěný žiji zaklet v této zemi,
dům mám hrůzou obklíčený, zda tvá věštba uhádne,
zdali najdu balzám v smrti, zda tvá věštba uhádne“ -
havran dí: „Už víckrát ne.“

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták anebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž leká mne,
rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru kdy v náruči své přivine“ -
havran dí: „Už víckrát ne.“

„Tos řek jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení,
táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! -
nenech mi tu, starý lháři, ani pířka na polštáři,
neruš pokoj mého stáří, opusť sochu, havrane!
Vyndej zobák z mého srdce, opusť sochu, havrane!“
Havran dí: „Už víckrát ne.“

Pak se klidně ulebedí, stále sedí, stále sedí
jako d'ábel na bělostných řadrech Pallas Athéné;
oči v snění přimhouřeny na pozadí bílé stěny,
lampa vrhá beze změny jeho stín, jímž uhrane -
a má duše z toho stínu, jímž mne navždy uhrane,
nevzchopí se - víckrát ne.

poprsí Pallady - Pallas Aténa; plutonovský – Pluton – antický filozof; dí, děl – zastarale „řiká, říkal“; an – zastaralé zájmeno „on“; mene tekel - naléhavé varování, tajemná výstraha.

POE, Edgar Allan. *Havran*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1959. Květy poezie.

Poe aneb Údolí neklidu. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. Klub přátel poezie.

- 1) Jaký dojem u vás báseň vyvolala?
- 2) Kdy a kde se příběh odehrává?
- 3) Co v tu chvíli dělá vypravěč?
- 4) Kdo byla Lenora?
- 5) Kdo je Pallas Athéna? Jaká je její socha a jaký je havran?
- 6) Jak reaguje vypravěč na havrana? Co si zpočátku myslí?
- 7) Co havran stále opakuje?
- 8) Za koho jej považuje později?
- 9) Dostává se básníkovi útěchy?
- 10) Dostane v závěrečné sloce naději? Odletí někdy havran?
- 11) Co je báseň za literární žánr? (ponurý děj, špatný konec, rozhovor...)
- 12) Čeho je havran symbolem?
- 13) Zkus odhadnout, zda je báseň spontánním projevem, nebo chladně promyšlenou konstrukcí.

Řešení:

- 1) Dojem beznaděje, strach...
- 2) V lednu, v noci, vypravěč má horečku a polobdíl – polospí, v pokoji.
- 3) Studuje (čte) a vzpomíná na svou ztracenou Lenoru.
- 4) Dívka, která „byla mou a teď už ne“ (jeho dívka, která zemřela).
- 5) Bohyně moudrosti, socha bude bílá s krásnou tváří. Havran je černý, s hrozivým postojem.
- 6) Neodhání ho, usmívá se na něj, nejdřív si myslí, že brzy zmizí, pak že měl nešťastného pána, od kterého se naučil opakovat větu.
- 7) Nevermore – nikdy víc.
- 8) Za posla nebe (že mu posílá útěchu a naději), nebo pekla (zda už přijde smrt = úleva).
- 9) Ne.
- 10) Ne, havran zůstává, naděje mizí.
- 11) Balada, nebo alespoň baladický ráz.
- 12) Smrti, zla, beznaděje.
- 13) Je to promyšlená konstrukce – v eseji „Filosofie básnické skladby“ líčí, jak napsat báseň, aby byla co nejpůsobivější – zvolit co nejsmutnější námět (milencův hořekující nad mrtvou milenkou a havran) a místo (volí pokoj, kde se svou dívkou sedával), promyslet každý detail, každou zápletku, promyslet i délku (nejlépe ani dlouhou ani krátkou), naplánoval refrén, promýšlel délku a zvучnost hlásek („r“)... Věděl např., že nevermore nemůže stále dokola opakovat člověk, volil zvíře – nejdříve papouška, pak si zvolil havrana (v originálu krkavce) apod.